

Јована Марчета
Филозофски факултет, Нови Сад

**ДОПРИНОС САВРЕМЕНОЈ ЛЕКСИКОГРАФИЈИ НА ПРИМЕРУ
КОНЦЕПТУАЛНОГ ФРАЗЕОЛОШКОГ РЕЧНИКА СРПСКОГ,
ФРАНЦУСКОГ И ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА¹**

Сажетак: У раду се даје преглед досадашњег рада на електронском фразеолошком речнику српског, француског и италијанског језика заснованом на ономасиолошким принципима са циљем да укажемо на потребе и предности израде овакве врсте речника.

Кључне речи: фраземи, концептуални електронски речник, српски језик, француски језик, италијански језик

1. Увод

Будући да фраземи представљају језичке јединице којима се изражавају различити културни садржаји, односно дух, традиција и историја једног народа, њихово контрастирање и преношење из једног језика у други представљају најсложенија питања контрастивне лингвистике.

Данашњи начин живота подразумева бројне међународне контакте, те се јавља потреба за познавањем више језика и култура. Сходно томе, утврђивање лексичких и семантичких фразеолошких еквивалената од користи је како за транслатологију, тако и за наставу страних језика, а израда вишејезичних фразеолошких речника од великог је значаја за промовисање српског језика и културе у европском и ширем контексту.

Неке од основних одлика савремених речника јесу јасне и лако разумљиве дефиниције, бројни примери, уврштавање прагматичких информација, исцрпније информације, као и већа графичка прегледност (Herbst and Klotz 2003: 242-247). Сходно томе, у савременим изучавањима лексикографске обраде фразема, влада мишљење да будућност обраде лежи у рачунарској лексикографији, која омогућава стварање концептуално специфичних фразеолошких вишејезичних ономасиолошких речника у облику базе података (Hrnjak 2001: 199). Електронска лексикографија подразумева израду, употребу и примену уређених збирки електронских података

¹ Рад је реализован у оквиру пројекта *Концептуални фразеолошки речник српског, француског и италијанског језика* из акције „Право на прву шансу“, који финансира Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност Аутономне Покрајине Војводине.

који дају информације о значењу, структури, употреби лексема и вишелексемних спојева у једном или више језика, а похрањених на рачунару, односно интернету (Granger 2012: 2).

Циљ овог рада јесте да укажемо на потребе и предности израде електронског фразеолошког речника заснованог на ономасиолошким принципима, као и да дамо преглед досадашњег рада на *Концептуалном фразеолошком речнику српској, француској и италијанској језика*.

2. Концептуална обрада фразема

Фраземи су веома погодни за стварање концепата, јер могу тематски да се групишу, односно сврстају у одређена концептуална поља, дајући на тај начин прилику за анализу семантичких талогa на основу којих је формирано фразеолошко значење (Fink-Arsovski 2002: 37).

Речи нису насумично нагомилане у нашем уму. Ментални лексикон веома је добро организован и због тога брзо проналазимо праве речи матерњег језика (Драгићевић 2010: 45). С обзиром на чињеницу да наш ум складишти информације организујући их на основу одређеног реда, концептуална систематизација доприноси бољем памћењу и разумевању фразема страног језика, те је веома важна, како за лексикографију, тако и за наставу страних језика.

Премда су ономасиолошки речници најчешће једнојезични, анализирајући могућности израде фразеолошког тезауруса, истакнути лингвиста Доброволски (Dobrovol'skij 1994: 269) запажа да организација лексикографске грађе по принципу *од концепција до знака* не мора да има примену искључиво у једнојезичној, него и у двојезичној и вишејезичној лексикографији.

Доброволски (Dobrovol'skij 1995: 90-106) предлаже *технику фразова* по којој свако концептуално поље обухвата скуп дескриптора који заједно чине *шаксон*. Дескриптори представљају односе сличности и прецизније описују фраземе, а до њих се може доћи анализом речничких дефиниција, као и методом семантичке декомпозиције фразема. Међутим, треба водити рачуна о томе да придруживање дескриптора фраземима често зависи од контекста. Доброволски (Dobrovol'skij 1994: 265) је против вештачких ограничавања као што су „један фразем – један дескриптор” или „један фразем – један семантички примитив”. Он сматра да је важна одлика фразема *концептуални синкретизам*, јер поједини фраземи могу да имају више значења у зависности од контекста. Дакле, будући да један фразем може да се посматра из различитих углова, понекад је неопходно да му се придружи више дескриптора.

Фраземима у оквиру једног концептуалног поља често се не придружују сви дескриптори који чине део једног таксона. Штавише, фраземи унутар једног таксона не морају да деле ниједан дескриптор, али су ти фраземи међусобно повезани преко једног релевантног обележја и по одређеном семантичком критеријуму могу да се обједине у значењску целину (Fink-Arsovski 2002: 37).

Премда концептуално организована фразеологија олакшава превођење и активну производњу текста, у свету постоји само неколицина речника насталих на ономасиолошким принципима. У Шпанији је, на пример, покренут пројекат

Autofras чији задатак је израда рачунарске базе података у којој је фразеолошки материјал десетак језика тематски организован (Hrnjak 2001: 189-190).

Због лакше употребе и сналажења у датом онтолошком систему, потребно је да ономасиолошки речници садрже и алфабетски регистар уврштених фразема, који корисницима речника омогућава њихово проналажење унутар значењских целина.

3. Преглед актуелног рада на Концептуалном фразеолошком речнику српског, француског и италијанског језика

Концептуални фразеолошки речник српског, француског и италијанског језика представља први фразеолошки речник српског, француског и италијанског језика који подразумева сасвим другачију организацију фразеолошке грађе у односу на класичне (семасиолошке) речнике.

Грађу речника чине фраземи стандардног српског, француског и италијанског језика.² У корпус смо уврстили и фраземе који припадају разговорном језику.³ Почетну грађу речника чине фраземи чије компоненте означавају називе хране (поједине врсте јела, месне прерађевине, посластице, различите прехранбене производе и намирнице), са циљем да се створи основа за један већи и обухватнији тројезични концептуални фразеолошки речник у који ће се укључити и фраземи из других терминолошких области. Израда овог речника представља полазиште које ће на дугорочном плану омогућити да различити теоријски радови из области контрастивне фразеологије пронађу своју практичну примену.

По угледу на лексикографски поступак Доброволског, одабране фраземе три језика груписали смо тематски у зависности од концепта који изражавају. Фраземима смо придружили одговарајуће дескрипторе који их прецизније описују и представљају односе сличности међу њима. Сврставање фразема у концептуална поља омогућава нам да установимо на које концепте се односи највећи број фразема, односно да утврдимо да ли постоји универзална фразеолошка тенденција у три посматрана језика.

Будући да савремен начин рада и пословања захтева употребу модерних средстава, која омогућавају бржу претрагу језичког корпуса, израда електронског фразеолошког речника српског, француског и италијанског језика подразумева модернизацију лингвистичких истраживања у области фразеологије.

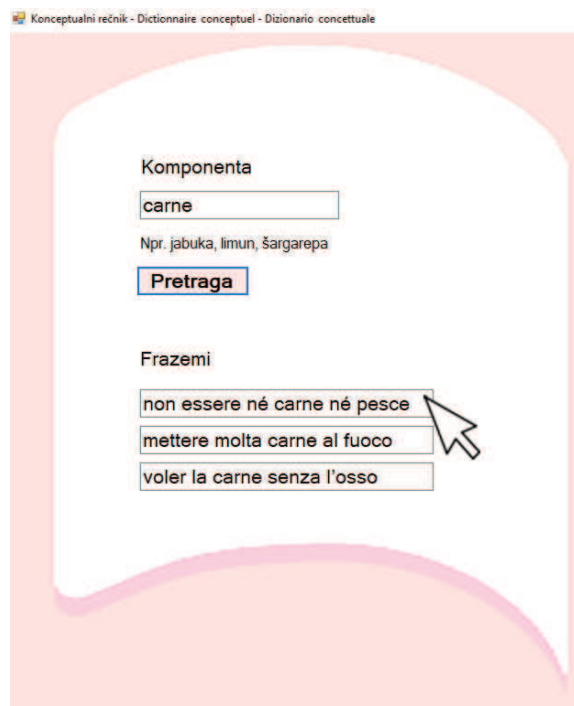
Дакле, резултати концептуалног начина организације лексикографске грађе три језика и употреба рачунарских средстава доприносе лакшем и

2 Под фраземом подразумевамо устаљене језичке јединице стабилне структуре које се састоје од најмање две речи и имају јединствено и стабилно значење које се не може извести из значења сваке речи понаособ (Мршевић-Радовић 2008: V–VI; Драгићевић 2010: 24-26). Међу фраземе смо уврстили безглаголске и глаголске фразне лексеме које врше функцију реченичног конституента и не представљају самосталан текст, него им је потребна синтаксичка и семантичка подршка окружења (Matešić 1982: VI; Prčić 1997: 114-131).

3 Иако у корпус нисмо укључили застареле и дијалекталне, односно регионалне фраземе, уколико смо приликом одређивања формалних еквивалената уочили њихово постојање скренули смо пажњу на то како бисмо указали на концептуалну блискост језика упркос застарелој, односно дијалекталној или регионалној употреби фразема.

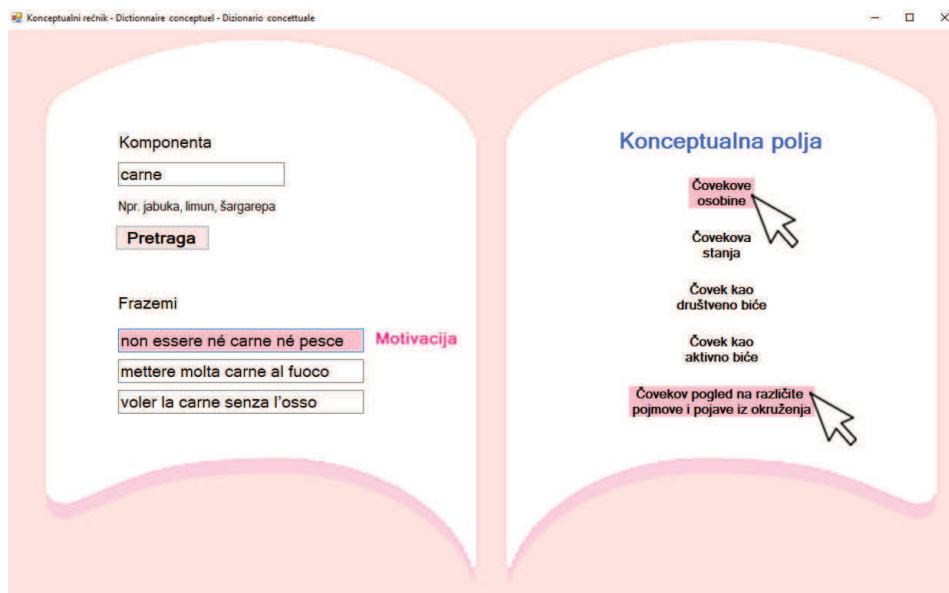
бржем проналажењу, односно исказивању жељеног концепта и има примену у транслатологији и активној производњи текста, а још једна од предности овог речника јесте и могућност сталног богаћења и измена.

Досадашњим радом на речнику корисницима је омогућено да претражују фразеолошку грађу преко именичких компонената које уносе у опцију за претраживање, након чега програм даје преглед свих фразема који садрже унуту компоненту:

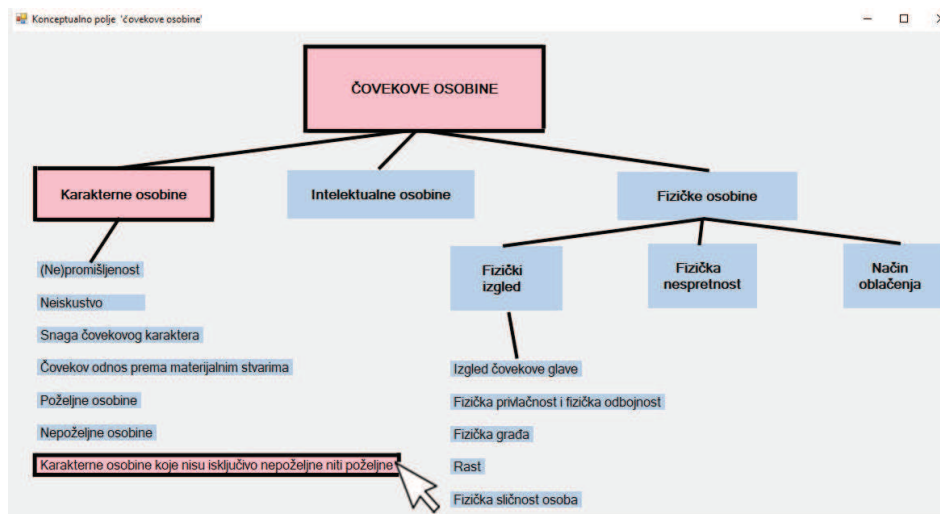

Слика 1 – Претрага фразема преко компонените

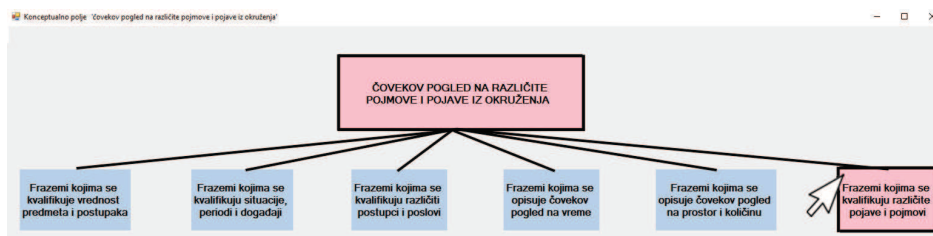
Одабиром траженог фразема корисници првобитно добијају информацију у ком концептуалном пољу, односно концептуалним пољима се фразем налази, након чега, одабиром концептуалног поља, добијају увид у детаљније информације о значењским целинама којима фразем припада:

Слика 2 – Информација о концептуалном пољу/концептуалним пољима у којима се фразем налази

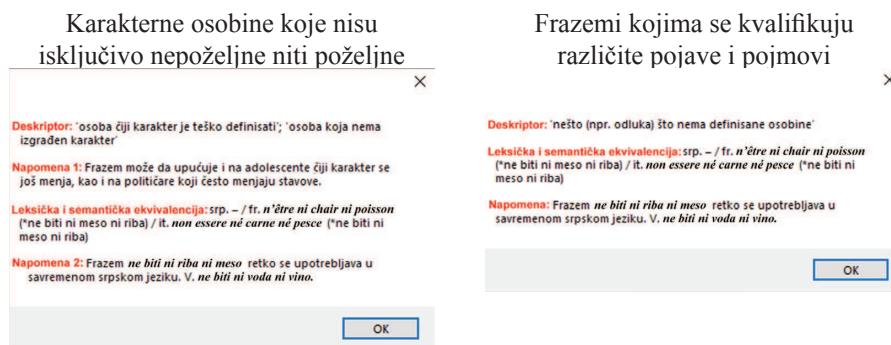
Слика 3 – Детаљније информације о значењским целинама којима фразем припада

Слика 4 – Детаљније информације о значењским целинама којима фразем припада

На овај начин корисници речника одмах добијају прегледну информацију о употребној вредности фразема, што је посебно важно због фразема који могу да буду сврстани у више концептуалних поља, односно значењских подгрупа.

Након тога, одабиром значењске целине којој фразем припада, на екрану се појављује прозор у којем корисници добијају основне информације о фразему – дескриптор, семантичка и лексичка еквиваленција у друга два језика и напомене о нијансираним значењима фразема:

Слика 5 – Прозори са информацијама о дескриптору, семантичкој и лексичкој еквиваленцији и напоменама

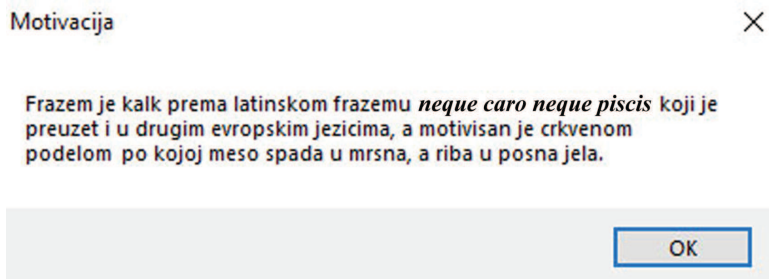
Дескриптори прецизније описују фразем, док напомене уз поједине фраземе дају корисницима додатне информације о специфичним значењима, која су важна због превода. Сходно томе, *Концептуални фразеолошки речник* корисницима пружа увид у прецизније прагматичке информације и детаљније информације о лексичкој и семантичкој еквиваленцији у односу на класичне речнике.

Још једна од предности овакве врсте речника јесте чињеница да он првобитно даје информације о лексичкој и семантичкој еквиваленцији из исте тематске групе лексема, односно из семантичког поља хране, што корисницима омогућава да пронађу, односно употребе најприближнији еквивалент. Проширивањем почетне грађе на фраземе из других термилолошких области, планирано је и додавање информација о семантичким еквивалентим из других тематских група.

Премда је претрага фразема у оквиру концептуалних поља тренутно ограничена на приступ преко именичких компонената, планирана је и могућност

претраге фразема преко концептуалних поља и дескриптора, што ће корисницима омогућити да лакше пронађу и искажу жељени концепт и пружити им увид у групу фразема који су сврстани под истим дескриптором.

Поред тога, уз фраземе који имају непрозирну мотивацију наводи се информација о етимологији, односно позадинској слици фразема, због чега речник има и енциклопедијске карактеристике:

Слика 6 – Прозор са информацијама о мотивацији фразема

4.Закључак

Концептуални фразеолошки речник српског, француског и италијанског језика представља први електронски речник српског, француског и италијанског језика који подразумева другачију организацију фразеолошке грађе у односу на класичне (семасиолошке) речнике. Фразеолошка грађа три језика сврстана је у концептуална поља, а сваком фразему је придружен одговарајући дескриптор, односно дескриптори који га прецизније описују.

С обзиром на структурне и семантичке специфичности фразеологије и концептуални синкретизам фразема, овакав начин груписања грађе и бржа претрага језичког корпуса помажу корисницима да добију прегледније информације о употребној вредности и вишезначности фразема, што је посебно корисно код превођења.

Дакле, основне карактеристике овог речника чине детаљније прагматичке информације уз већу графичку прегледност. Израда овог речника од великог је значаја како за модернизацију српске лексикографије и начина обраде фразема, тако и за промовисање српског језика и културе на европском и глобалном плану, а још једна од предности јесте и могућност сталног богаћења и измена.

Литература

Dobrovol'skij, D. (1994). Idioms in a semantic network. Towards a new dictionary-type, *Euralex 1994 Proceedings*, 263-270.

Dobrovol'skij, D. (1995). *Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik. Studien zum Thesaurus deutscher Idiome*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Драгићевић, Р. (2010). *Лексиколоија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Granger, S. (2012). Introduction: Electronic lexicography – from challenge to opportunity. In: *Electronic Lexicography* (S. Granger, M. Paquot (eds.)), Oxford: Oxford University Press, 1-14.
- Herbst, T. and M. Klotz (2009). Syntagmic and Phraseological Dictionaries. In: *The Oxford History of English Lexicology* (Cowie, A. P. (ed.)), Oxford: Clarendon Press, 219-245.
- Hrnjak, A. (2001). O mogućnostima konceptualne i/ili tematske organizacije i obrade frazeologije. *Filologija*, 36/37: 189-200.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rečnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Мршевић-Радовић, Д. (2008). *Фразеолоија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Prčić, T. (1997). *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Jovana Marčeta

CONTRIBUTION TO CONTEMPORARY LEXICOGRAPHY EXEMPLIFIED
BY CONCEPTUAL PHRASEOLOGICAL DICTIONARY
OF SERBIAN, FRENCH AND ITALIAN

Summary: This paper presents an overview of the current work on the electronic phraseological dictionary of Serbian, French and Italian based on onomasiological principles. The main objective of this article is to indicate the necessity and advantages of making this kind of dictionary. *The Conceptual Phraseological Dictionary of Serbian, French and Italian* is the first electronic dictionary of these three languages which implies a different organisation of phraseological material compared to classical (semasiological) dictionaries. Idioms of the three languages are classified into conceptual fields. Descriptors (or a cluster of descriptors) that describe the idioms more precisely are attached to each of the idioms under consideration. Given the structural and semantic specificity of idioms and their conceptual syncretism, this manner of grouping the phraseological material help users to obtain more precise pragmatic information. Therefore, the development of this dictionary is of great importance for the modernisation of Serbian lexicography.

Key words: idioms, conceptual electronic dictionary, Serbian language, French, Italian language